

Jordkamp, Vogelgesang og Domænegårde

Kilde: <http://dengang.dk/artikler/2036>

September 13, 2009
Uwe Brodersen

Københavnske skolebørn får at vide, at det dansk/tyske forhold havde det fint før og efter 1920. Min far nævnte talrige eksempler på aggressioner, *Berufsverbot* og tyveri af ejendom. Havde han ret? Læs her historien som skolebørnene ikke lærer. Tyskerne anerkendte ikke grænsen og forsøgte ved jordkøb at "erobre" Sønderjylland. Fra dansk side forsøgte man at lukke for al kommunikation med tyskerne efter 1920. Dette afløstes af forsigtighed i 30'erne. Efter 1945 fortsatte aggressionerne.

Havde min far ret?

Min far fortalte dengang, da jeg var barn, at de dansksindede stjal ejendomme fra de tysksindede. Desuden havde man indført en slags *Berufsverbot* for dem, der kæmpede for tyskerne under krigen. Dengang var min far tysksindet og dog. Han skiftede dog *Der Nordschleswiger* ud med *Sønderjyden*. Min far kunne se fejl på begge sider. Han kom med en masse eksempler og nævnte navne på personer, som tilhørte både den ene og den anden fløj. At han helt kvittede det tyske mindretal skyldtes, at han mente, de gik alt for tæt på. Af os søskende var vi tre, der var tysk døbt. De tre sidste er dansk døbt. Alle os børn gik dog i dansk skole i Tønder.

Men havde min far ret? Var det virkelig sådan? De københavnske børn får ellers at vide at sønderjyderne levede i fred og fordragelighed med mindretallet og omvendt. Vi vil i denne artikel forsøge at finde svaret?

(...)

Udvandring fra Sønderjylland

I 1866 blev der bestemt, at der i de nordlige distrikter af Slesvig skulle finde en afstemning sted, om befolkningen ønskede at komme tilbage til Danmark. Det var den såkaldte § 5 i *Prag – freden*. Men tyskerne var ligeglade. Dansksindede skulle aftjene den preussiske værnepligt, og det fik en masse unge dansker til at udvandre.

Domænegårde

I 1879 blev den udvandring stærkere, da man ophævede § 5. Efterhånden var der ingen unge danskere til at overtage gårdene. Dette benyttede de preussiske myndigheder sig af. De begyndte at opkøbe større gårde – de såkaldte domænegårde. Det var fortrinsvis i det gamle *Haderslev Amt*, hvor tyskheden ikke var så fremherskende. De nye landbrug blev omdannet til mønsterbrug, som tilbød for egnens bønder, der skulle påvirke dem i tysk retning. Mange af disse domænegårde er bygget efter tysk byggestil. En af de mest velholdte er *Røj*, som i dag tilhører *Schackenberg*. Jeg var der i min ungdom tiltrukket af noget. Men se det er en helt anden historie. Men jeg husker dog, at det var en særdeles flot gård med en fantastisk indretning. I 1890'erne havde den tyske stat opkøbt 36 store landbrug i Sønderjylland. De indsatte tysksindede forpagtere på fordelagtige betingelser. Det kunne godt være op til 80

mennesker tilknyttet en sådan domænegård. Det kunne medvirke til at øge det tyske stemmetal. Og det var et vigtigt mål i etableringen af de store gårde.

Undertrykkelsen tog til

Undertrykkelsen af de dansksindede tog fart. Stadig flere offentlige ansatte blev tvunget til at aflægge ed til *Preussen*. Der anslås at 60.000 danskere forlod den sønderjyske landsdel de første 40 år det preussiske styre. Og hvad værre var, at de tog 120 millioner kroner med sig. I 1891 stiftedes den tyske *Ansiedlungsverein*. Det lykkedes for foreningen at få anbragt 200 såkaldte rentegårde i de ellers dansksindede egne mod nord. Mange blev bygget efter nordtysk model.

Særlig omkring Flensborg og Angel ses disse gårde. Også de såkaldte *Schweizer – huse* blev meget udbredte. I 1904 stiftede man *Bund Deutscher Heimatschutz*. I 1908 stiftedes *Baupflege Tondern*.

Det første Landeværn

Fra dansk side opfattede man udviklingen som farlig. En ny dansk ungdom var vokset til, og det syntes som om, at fronten var stabiliseret. Der blev i 1909 oprettet en særlig *Nordisk Kreditforening* og i 1912 det første *Landeværn*. Allerede i 1898 var der etableret en støtteforening i København, for at *bevare dansk jord på danske hænder i Sønderjylland*. Alene på *Rødding – egnen*, hvor kampen var særlig hård, hjalp foreningen med at bevare 89 gårde på danske hænder. En *bindelov* fra 1912 gav landmændene billige lån mod at den preussiske stat ved ejerskifte fik gården for 10 pct. under handelsværdien. I foråret 1914 nægtede den Slesvig-holstenske kreditforening at yde lån til dansksindede med den begrundelse, at pengene ville blive brugt til tysk fjendtlige formål.

Ved Genforeningen

I 1920 fik de dansksindede uventet hjælp idet en del tilvandrende tyskere, der var bosat i den nordligste del solgte deres ejendomme og drog syd på igen. Det første *Landeværn* og *Den Nordslesvigske Kreditforening* blev opløst.

Krise i det Sønderjyske landbrug

Efter 1920 hvor produktion i landbrug og industrien var stigende, faldt priserne. De gyldne tider var forbi. I Sønderjylland var landbruget udmarvet, jorden var forsømt og besætningerne var blevet formindsket. Der skulle virkelig en kraftanstrengelse til, for at få det hele på fode igen. Landbruget skulle også tilpasses de danske forhold. Det danske landbrug var mere intensivt end den tyske. Dette krævede kapital. Og mange sønderjyder tog lån i kongeriget til meget ugunstige forhold.

Jord er noget man køber

Det sønderjyske landbrugs gæld voksede stødt og roligt. I kongeriget havde man reserver til at stå imod den nye krise. Det havde man ikke i Sønderjylland. Når de danske gårde kom på tvangsaktion var der store chancer for, at de kom på tyske hænder. Blandt hjemmetyskerne bredte der sig efterhånden følgende udsagn:

- - *Jord er ikke noget man sælger. Det er noget, man køber.*

Da den danske stat ikke længere ejede landbrug, måtte der oprettes en særlig administration for de sønderjyske domænegårde. Ved lov af 1.4.1921 skabtes derfor embedet som domæneforvalter. Ved lov af 7. august 1922 blev der vedtaget at udstykke domænegårdene til husmandsbrug. Udstykningen påbegyndtes i 1923 og afsluttedes lidt efter lidt i 1930'erne, da kontrakterne med domæneforpagterne først skulle udløbe.

Ingen kontakt over grænsen

Den *følte* grænse var midlet, som de danske politikere brugte. Der skulle være så få kontakter over grænsen som muligt. Grænsehandelen skulle forhindres, og man ville ikke acceptere arbejdsimmigration over grænsen. Den danske regering ville på den måde forhindre, at mindretallets landmænd og arbejdsgivere rekrutterede arbejdskraft sydfra. Det mest absurde i denne politik var, at borgerne i *Flensborg* blev nægtet adgang til *Kollund Skov*, som var ejet af byen. De danske myndigheder ville ikke have *tyskere rendende* rundt i Danmark.

(...)

Ny national jordkamp

Fra tysk side fulgte man med bekymring, at deres landsmænd tog syd på. De ønskede en pengestærk organisation, der kunne yde lån til tysksindede landsmænd for at sikre jord i tysk besiddelse og eventuelt erhverve jord fra dansk hånd. Tyskerne oprettede i 1926 en særlig kreditinstitution. Det skete under sådanne vilkår, at den vakte voldsom opsigt. En ny national jordkamp var følgen.

Vogelgesang

I *Haderslev* boede den fra *Brandenburg* tilvandrede sagfører, *Georg Vogelgesang*. Det var ham, der havde givet navn til den tyske kreditinstitution *Kreditanstalt Vogelgesang*. Ledende talsmænd og især den nævnte sagfører gjorde i årene efter 1920 forskellige forsøg på at påvirke den tyske rigsdag. Institutionen kunne kun finansieres sydfra. En af de mest aktive var den daværende folketingsmand *pastor Schmidt*. I januar 1926 sendte *pastor Schmidt* en lang redegørelse til det tyske udenrigsministerium. I de mørkeste vendinger redegjorde han for tyskernes stilling og den hårde landbrugskrise, der havde ramt Sønderjylland. Men han påpegede også, at krisen kunne give politisk pote. Han regnede med, at en jordpolitisk sejr kunne rykke grænsen nordpå. Han oplyste også, at dansksindede sønderjyder var særdeles utilfredse med den danske forvaltning og retsvæsen.

Henvendelsen faldt i god jord. Den tyske udenrigsminister *Stresemann* var særdeles positiv. Og der blev straks bevilliget 5 millioner mark. Fra september 1926 foregik en storstilet udlånsaktion. Både en hollandsk samt en svejtsisk bank blev brugt som mellemlid. De dansksindede skulle nødig finde ud af, hvor pengene kom fra. Inden den 19. november 1926 var der indgået 389 andragender, der var bevilliget lån til 1.379.300 kr. Og der var yderligere anbefalet lån til en værdi af 800.000 kroner. Vogelgesang så i begyndelsen ikke så meget på sikkerheden. En låntager kunne vise sit sindelag ved at tage sin flagstang ned. Det vakte naturligvis opsigt. Udtrykket

- - *Øksen ligger ved flagstangen* stammer fra denne tid.

Kontakten til Nordslesvig blev bevaret

Man mente, at Danmark bar skylden for ulykkerne, og man påpegede, at man fra tysk side aldrig havde anerkendt grænsen. Initiativet gav også flere stemmer. Man søgte fra tysk side at bevare kontakten til Nordslesvig både af officielle og skjulte kanaler.

Landeværnet bliver stiftet

Den 7. januar 1927 blev der holdt et hemmeligt møde af ledende danske mænd hos grev Schack på Schackenborg. Man enedes om at oprette en modvægt mod *Kreditanstalt Vogelgesang*. Den 24. januar blev *Landeværnet* stiftet. De tilstedeværende tegnede sig straks for et beløb på 50.000 kr. I løbet af et års tid var der over hele landet indsamlet flere millioner kroner. I Sønderjylland var der alene samlet for 250.000 kroner. *Vogelgesangs* initiativ var blevet neutraliseret, og de sønderjyske flagstænger faldt ikke mere. Samtidig med *Landeværnet* blev der vedtaget en lov om at danne *Sønderjysk Hypoteklaanefond*, der måtte udlåne 20 millioner kroner som 2. prioritetslån. Dette var dog også noget, de tysksindede landmænd kunne deltage i. Staten medvirkede også ved at stille 10 millioner kroner til rådighed for udlån gennem de såkaldte realkreditlån gennem de sønderjyske sparekasser.

Opmagasinerne af ejendomme

Vogelgesang var ikke nogen blid administrator. Det skete, at man tinglyste forkøbsretsklausuler, der skulle garantere, at man kunne holde øje med ejendommen. Og det var jo netop formålet med dette institut. I begyndelsen tog man ikke så meget hensyn til sikkerheden. Anstalten overtog en del ejendomme, for mange kunne ikke klare sig i længden. Det viste sig også, at der ikke var nok tysksindede til at overtage ejendommene. I stedet for at lade ejendommene komme ud på det frie marked, lod instituttet dem *opmagasinere*. Man mente, at om 10 år var der nok tysksindede til at overtage ejendommene.

En håndfæstning fra Vogelgesang

I 1929 fik man oprettet et særligt ejendomsadministrationsselskab *Hofverwaltungsgesellschaft*, der overtog de ledige gårde. Efterhånden lå dette selskab inde med 90 gårde. Institutionen arbejdede med tab, der måtte afskrives. Fra Berlin blev tøjlerne strammet. Her lød budskabet, at man måtte stramme tøjlerne og sørge for sikkerhed.

Undertiden blev der appelleret til *Vogelgesang*, når det kneb med at skaffe det tilstrækkelige antal børn til de tyske privatskoler. Man kunne med instituttets hjælp flytte en familie med mange børn til et udsat sted. Det var særlig svært at holde gang i den lille tyske privatskole i *Lydersholm* ved *Tønder*. Her sprang *Vogelgesang* til i flere tilfælde. En forpagtningskontrakt blev en hel håndfæstning.

Anstalten kunne opsige alle forpligtelser med et kvart års varsel:

- - såfremt man ikke var medlem af den hjemmetyske nazistiske bondeorganisation
- - hvis man ikke holdt sine børn i skolepligtig alder i den tyske skole
- - hvis man ikke deltog i den tyske skoles arrangementer
- - hvis man i tilfælde af valg ikke deltog i den tyske vælgerforenings arrangementer
- - hvis man sammen med sin kone ikke stemte tysksindet
- - hvis man ikke deltog i de kulturelle aktiviteter i *Lydersholm* på tysk side
- - hvis man ikke deltog i diverse indsamlinger, der støttede tyskheden

Lav profil i grænsespørgsmålet

I mellemkrigstiden holdt den danske regering en lav profil om grænsespørgsmålet. Det hang sammen med, at Danmark kun havde en stor fjende, og det var Tyskland.

Grænsespørgsmålet var en latent risiko for tysk aggression. Aviserne blev kaldt til orden, hvis de havde skrevet for mange kritiske artikler om storebror i syd. Tyske flygtninge blev sendt tilbage.

Vogelgesang opløses

Nu var det langt fra alle i den tyske menighed, der støttede *Vogelgesangs* arrangementer. Ved Tysklands sammenbrud blev kreditforeningen opløst, lånene blev afløst af andre lån. De 86 gårde som gårdforvaltningsselskabet lå inde med overgik til *Jordlovsudvalget*.

- Med Lov af 30. marts 1946 om Konfiskation af tysk og japansk Ejendom oprettes en midlertidig Stilling som Kommissarius med henblik på en Undersøgelse, Konfiskation og evt. videre Afhændelse af beslaglagt Ejendom.

Gensidige aggressioner

Nu var det ikke kun jorden, man kæmpede for i Sønderjylland. Mindretallets nazificering og etablering af tyske skoler og foreninger fik gang i oprettelsen af foreninger på dansk side, der ville modvirke disse ting. Foreninger som *Det unge Grænseværn* og *Danske Samfund* opstod.

I tiden efter 1945 var der hyppige tilfælde af gensidige aggressioner. Dansksindede syd for grænsen blev generet og det samme var tilfældet nord for grænsen.

Berufsverbot, der ikke kun var baseret på det politiske men også på ens sindelag og nationalitet, forekom hyppigt, men dette kan afstedkomme en særskilt artikel. (...)